



De nieuwe richting in het Strafrecht in Nederland

door Prof. Mr. W. P. POMPE,
Hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Eenige tientallen jaren geleden sprak men niet zoozeer van een nieuwe richting in het strafrecht als wel van eene in de strafrechtwetenschap. Deze verandering kenmerkt de huidige periode. De ideeën hebben wortel geschoten, de theorie gaat omgezet worden in de practijk. Niet zoo, dat alles, wat moderne theoretici verkondigden, precies wordt toegepast. Men stelt de huidige hervorming van het strafrecht in den regel voor als een compromis, een resultaat van geven en nemen wederzijds.

Men kan de zaak intusschen nog anders voorstellen. Theorieën kunnen op zich zelf zoo vreemd en zoo éénzijdig wezen als men wil. Iets anders wordt het als men ze gaat verwerkelyken. De theorie kan simplistisch wezen. De werkelijkheid is gecompliceerd. De toepassing eener theorie op de feiten is een maatstaf voor haar juistheid. Men kan daarom de huidige ontwikkeling in het strafrecht ook voorstellen, niet als een afspraak tusschen twee strijdende partijen, maar als een correctie, door de feiten gedictieerd. op de onjuistheden der theorieën, zoowel der klassieke als der moderne.

In de klassieke periode was men ver-zierende. Het algemeene, de abstracte begrippen, schuld, vergelding, enz. enz. namen daar de aandacht grootendeels in beslag. De moderne school is bij-zierende. Haar grondslag is positivistisch. Het zijn vooral de concrete feiten, die haar aandacht trekken. Zij let op de bijzonderheden van de verschillende gevallen. Zij ziet in de misdadigers verwaarloosde opvoeding, psychische

abnormaliteit en dergelijke afwijkingen. Zij keert zich van theoretiseeren af — al was bij de eerste moderne strafrechtsgeleerden de natuur van het theoretiseeren vaak sterker dan de leer. Zij oefent zich met toenemend succes in het waarnemen der verschijnselen.

Alleen dit reeds doet invloed gelden op het strafrecht. Door dit uitgangspunt wordt de belangstelling meer gericht naar de **practijk**. Het komt er dan immers minder op aan, of de theorieën op zich zelf sluiten als een bus. Het gaat dan om de toepassing op de concrete feiten, in de practijk. Het dichtst bij de feiten staat het strafstelsel, waarin de toepassing der straffen op de misdadigers geregeld wordt. Vandaar, dat de belangstelling voor de strafbare feiten en de leerstukken, welke zich daarbij aansluiten, afneemt. En die voor de straffen toeneemt, ook in het positieve recht. Het interesseert de modernen minder, welke vereischten de wet stelt voor de strafbaarheid. Haar gaat het er om, wat er met de strafbare personen gebeurt.

De modernen zien, zooals bekend is, in de straf niet zoozeer vergelding van schuld, als wel behandeling van abnormale personen, met de strekking om deze in het vervolg van het begaan van misdadigers te bespoeden. M.a.w.: zij stellen zich vooral ten doel de speciale preventie. Hun positivistisch uitgangspunt maakt dit begrijpelijk. Langs verschillende wegen probeeren zij dit doel te bereiken. Lombroso en de Italiaansche school stelden voorop de onschadelijkmaking, de verwijdering van den misdadiger uit de samenleving. De Fransche recedivistenwet, van 1885 reeds, sluit zich bij deze gedachte aan. In Engeland, en vooral in de Vereenigde Staten, waar men minder redeneert dan aanpakt, streefde men, meer optimistisch, naar redding der misdadigers van de samenleving, naar hun verbetering.

Deze laatste opmerking bewezen, dat de toepassing der moderne gedachten in het strafrecht, bij veel gemeenschappelijks over de heele wereld, voor de verscheidene landen eigen kenmerken vertoont. Dit verhoogt de beteekenis van een uiteenzetting, hoe in Nederland zich het strafrecht ontwikkelt. Zou het toeval wezen, dat in ons land de speciale preventie uitdrukkelijk in de richting van verbetering gaat, evenals in de Angel-Saksische landen? Het is waar, dat ook in andere landen de verbeteringsgedachte aan beteekenis

wint. Maar in Holland is reeds in de 16e eeuw een instelling tot verbetering van misdadigers opgericht, het bekende Amerikaansche tuchthuis, voorbeeld van vele dergelijke inrichtingen in Europa. Men denke ook aan het beroemde tuchthuis te Gent, in de toenmalige Zuidelijke Nederlanden. Het lijkt niet gewaagd, om verband te zoeken tusschen het streven naar verbetering van misdadigers en den Nederlandschen aard. Een korte schets van het huidige strafrecht en zijn toepassing zal deze veronderstelling bevestigen. Daarbij zullen nog andere voor Nederland typische kenmerken voor den dag komen.

De nieuwe koers begon omstreeks 1900. Met een afzonderlijke regeling van het strafrecht van jonge misdadigers, tot 18 jaar toe. Dit was slechts betrekkelijk nieuw. Vooreerst, omdat ook het klassieke strafrecht bijzondere strafrechtelijke bepalingen voor kinderen bevatte. Een aanwijzing te meer, dat de tegenstelling der beide scholen in de practijk minder scherp is dan in de theorie. Nu ging de moderne regeling, in de kinderstrafwetten van 1901, weliswaar veel verder. Maar ook daarin was niet iets geheel nieuws gelegen. Andere landen waren voorgegaan met dergelijke wetten overeenkomstig de moderne ideeën. Het bijzondere van de Nederlandsche kinderwetten lag misschien in twee kenmerken.

Het eerste is het radicale dier wetgeving. De moderne gedachte: geen vergelding van de misdaad, maar behandeling — hier opvoeding — van den misdadiger, werd verder doorgevoerd dan elders in Europa. De schuldenaar werd practisch geheel op den achtergrond gedrongen, zoo zeer als slechts in Amerika, twee jaar tevoren, was geschied. Het kinderstrafrecht werd beheerscht door de vraag, wat het beste was om de opvoeding van den jongen tot een behoorlijk mensch te verzekeren. In hoofdzaak kon de rechter drie wegen inslaan. Hij kon het kind eenvoudig teruggeven aan de ouders, en het daarbij laten. Hij kon het kind ook ter beschikking der Regeering stellen. Dit dient te geschieden, als behoorlijke opvoeding van ouders of voogden niet te verwachten is. De Staat had dan voor de opvoeding te zorgen, en wel in beginsel tot de meerderjarigheid toe. De rechter kan het kind ook straffen. Maar dan met bijzondere, juist voor kinderen geschikte straffen. M.a.w. met straffen, waarbij de opvoedingsgestichten overwoog: berisping, kleine geld-

boete of plaatsing in een tuchtschool tot een bepaalden duur, ten hoogste een jaar. Andere straffen waren slechts bij uitzondering toepasselijk. De vergelding is hier inderdaad geheel op den achtergrond gedrongen. Sommigen beweren zelfs, dat ze totaal verdwenen is. M.i. speelt ze nog deze rol, dat bij ontbreken van schuld geen straf kan worden opgelegd. Maar ook al zou er schuld zijn, dan is de rechter nog geheel vrij, van straf af te zien en andere maatregelen te nemen.

Een tweede kenmerk van de Nederlandsche kinderstrafwetten is gelegen in de belangrijke taak, die de Staat bij de opvoeding der hem ter beschikking gestelde kinderen aan particuliere vereenigingen en instellingen opdraagt. Men kan zeggen, dat de overheid de haar toevertrouwde kinderen als regel door particulieren laat opvoeden. Hetzij in gezinnen, hetzij in gestichten. De Rijksopvoedingsgestichten dienen slechts tot aanvulling, voor kinderen, tot wier opvoeding, of omdat ze te lastig zijn, of om welke andere reden ook, geen particuliere organisatie bereid of geschikt is.

De omvorming van het strafrecht overeenkomstig de moderne leer ging, voor zoover het niet kinderen betreft, in een veel langzamer tempo. Ten aanzien van kinderen heeft de wetgever een herziening in grooten stijl doorgezet. Hier was de weerstand der klassieke gedachten ook het geringst. De algemeene meening was vrij gemakkelijk te winnen voor de gedachte, dat kinderen, vooral als ze den verkeerden weg opgaan, behooren te worden opgevoed. Met één slag had de moderne school hier het pleit gewonnen. Met anderen dan kinderen ging het minder gemakkelijk. Intusschen had het nieuwe kinderrecht van de herziening van het geheele strafrecht blijvende beteekenis. En wel als voorbeeld. Naar het kinderstrafrecht wezen steeds de aanhangers der moderne richting bij hun streven om hun ideeën verderen voortgang te verzekeren. Hun beginsel had daarmede in het strafrecht vasten voet gekregen. En de verdere, heel geleidelijke, doordringing van dit beginsel geschiedde meestal overeenkomstig de lijnen, die de wetgever in de kindervetten van 1901 had getrokken.

Eigenaardig voor het Nederlandsche strafrecht is de wijze waarop die verdere herziening tot stand kwam. Vooreerst de geleidelijkheid ervan, blijk gevend van voorzichtigheid.

Niet de voorzichtigheid, die zich alleen openbaart in onthouding, in niets-doen. Dit is een caricatuur der ware voorzichtigheid. In de geleidelijkheid der wetgeving zat ook vertrouwen in de toekomst der moderne opvattingen. Maar men liet hierbij eerst de tijden rijp worden. De wetgever wachtte, tot de vrije krachten in de samenleving zich voldoende hadden ontwikkeld, om het succes van de nieuwe maatregelen te verzekeren. Hij wachtte, tot de samenleving zelf riep om de nieuwe maatregelen. En dan gaf hij niet alles ineens, maar stuk voor stuk. Eerst uitbreiding van toezicht op veroordeelden buiten de strafgestichten. Later pas aanvulling en wijziging van de straffen zelf en van haar regiem. Men bepaalde zich wel niet tot de onmeetbare bezigheid van de kat uit de boom te kijken. Maar men ging ook niet in één nacht over 't ijs.

Daarbij was men op het practische gericht. Ook in Nederland bestonden, en bestaan er nog, meeningsverschillen omtrent de grondslagen van het strafrecht. Maar de strijd om de beginselen, tusschen de meer klassieken en de meer modernen, stond niet op den voorgrond. Eenerzijds, omdat er zoo weinig extremisten waren, om het vuur van den strijd heet te houden. De meeste opvattingen hielden naar het midden over. Anderzijds, omdat men een voorkeur had voor de practische kijk. Het bleek, dat practisch telkens resultaten konden bereikt worden, waarmee zoowel klassieken als modernen bevredigd waren. Al doende, al bouwende in de practijk, bereidde men het nieuwe strafrecht voor. En thans, na een dertig jaren, zien we, haast met verbazing, een nieuw strafstelsel, een nieuwe wijze van straftoepassing, uit den grond verzezen. Het waren niet de theoretici, de professoren — ik zeg het zonder spijt —, maar de mannen der practijk, die daarbij de leiding hadden. Trouwens, de professoren werkten zelf mede in de practijk.

Om het eigenaardige van deze werkwijze te beseffen, vergelijkte men ze met de methode van andere landen. Omstreeks denzelfden tijd als in Nederland begon men in de Deutsche landen aan de voorbereiding van een modern strafrecht. Karakteristiek zette deze voorbereiding in Duitschland met een groot standaardwerk in, waarin de Deutsche professoren en privaats-docenten het geldende strafrecht van de heele wereld beschreven en beoordeelden. Een werk in

15 statige banden. Een voortreffelijk werk om een studiegeest op de hoogte te stellen van hetgeen er leefde en streefde op het gebied van het strafrecht aan het begin van onze eeuw. Blijkbaar ook een vruchtbare bodem voor... ontwerpen. Tenminste zes ontwerpen voor een Duitsch strafwetboek zijn er sinds 1909 verschenen: Vorentwurf, Gegenentwurf, Amtsentwurf, M.S.W. En elk ontwerp werd wederom verwelkomt met een stoet van artikelen, boeken en verzamelwerken van de ijverige hand der Duitsche strafrechtsgeleerden, waarbij telkens de principieele verschillen op den voorgrond gesteld werden. Men ziet het verschil met onze methode. In Duitschland een hervorming in grooten stijl, met veelomvattende, principieele vertoogen. Zelfs zoo groot van afmetingen, dat het werk haast niet te hanteeren lijkt. Er is in Duitschland een en ander aan voorloopige wetswijzigingen tot stand gebracht. Maar het groote werk wacht nog steeds op voltooiing.

De vergelijking kan ook tot andere landen worden uitgestrekt. Ik vrees intusschen, me daarmee schuldig te maken aan dezelfde onvruchtbare grondigheid, welke de Duitsche strafrechtshervorming belemmert. Liever wij, ik, thans voortgaande, op den hoofdfactor, welke de herziening van het Nederlandsche strafrecht in modernen geest heeft bevorderd. Ook deze is karakteristiek voor Nederland. Ik meen, dat nergens zoo krachtig en nergens op deze wijze aan den bouw van een nieuw strafstelsel is meegewerkt door de particuliere reclasseeringsorganisaties als in ons land. Deze vereenigingen, het genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen voorop, en in navolging van deze vele instellingen van jongeren datum, waarvan de grootste wel is de Katholieke Reclasseeringsvereniging, hebben op verschillende wijzen den nieuwen koers in het strafrecht voorbereid.

De reclasseeringsinstellingen — de zoeven genoemde naam der oudste zegt het duidelijk — stellen zich ten doel, de tot misdaad gekomen medemenschen te verbeteren. Later sprak men, in terminologie, uit aan de ethiek, maar aan de sociologie ontleend, van reclasseeren, d.w.z. den misdadiger een voor hem geschikte plaats geven in de geordende samenleving. Dit werk werd vooral gedaan buiten de gevangenis. Tot nog ongeveer 15 jaar geleden hield men zich bijna uit-

sluitend bezig met personen, die tot gevangenisstraf veroordeeld waren. Tijdens hun verblijf in het strafgesticht trachtte men hen voor te bereiden tot de reclasseering, door bezoeken, en door arbeid voor hen te zoeken tegen den tijd, dat zij in vrijheid gesteld werden. Daarna begon het eigenlijke werk eerst. De ontslagen gevangene werd zoo mogelijk te werk gesteld, en onder toezicht gehouden van een particulier, die moest trachten hem binnen de maatschappelijke orde te houden. Ter aanduiding van de min of meer vaderlijke houding, die deze particulier tegenover den ontslagen gevangene moest aannemen, werd dit toezicht genoemd patronaal.

Aan deze werkwijze zaten ernstige bezwaren vast, welke de op zich zelf zoo gewenschte pogingen vaak deden mislukken. Vooreerst de moeilijkheid om werk te vinden. U weet het, de gevangenen zijn grootendeels geen vaklieden. Bij het publiek bestaat verder veelal afkeer tegen het in dienst nemen van of samenwerken met personen, die gezeten hebben. Om deze moeilijkheden, althans ten deele op te heffen, richtten verscheidene reclasseeringsorganisatiën z.g. landkoloniën op, waarin veroordeelden na hun ontslag uit de gevangenis konden worden opgenomen, bij wijze van overgangsmaatregel. Ernstige, immers niet door de organisaties zelf ter zijde te stellen, leek een tweede bezwaar. Voor de uitoefening van het patronaat was de volkomen vrije medewerking der ontslagen gevangenen noodig. Het was een illusie, om te meenen, dat zij deze meewerking in den regel voldoende zouden geven. Er bestond ernstig gevaar, dat ze slechts zoolang meewerken zouden, als ze verwachten konden er voor zich zelf voordeelen uit te kunnen trekken, speciaal van straffelijken aard.

De overheid liet de reclasseering niet onverschillig. Door deze zou de straf immers eerst haar volle werking, de verbetering des daders, kunnen bereiken. Ook de straf der klassieke school, speciaal de celstraf, was op verbetering gericht, zij het meer abstract, meer op grond van algemeene redeneeringen. Men ziet hier nog een aanwijzing, dat de klassieken en modernen niet zoo scherp tegenover elkaar behoeven te staan als in sommige landen wel het geval is. Toen nu de reclasseeringsverenigingen zich ernstiger met elken afzonderlijken gevangene gingen bezig houden, trachtte de overheid de daarbij ondervonden bezwaren te verminderen.

Er ging een voortdurende samenwerking ontstaan tusschen particuliere vereenigingen en Staat. In dien zin, dat de eersten het eigenlijke reclasseeringswerk, althans als regel, bleven verrichten, en de Staat haar helpend terzijde stond. Deze hulp was tweevoudig. De particulieren bleken niet voldoende in staat, de verhoogde kosten te dragen, welke veroorzaakt werden door het nieuw en intensieve aanpakken van haar taak. Men denke o.m. aan de landkoloniën. Daarom gaf de Regeering subsidies, van allerlei aard.

Ingrijpender was de tweede vorm van staatshulp. Om den band tusschen reclasseerden en veroordeelden te verstevigen, werd het patronaat voor vele gevallen tot een wettelijke instelling, waaraan zich de veroordeelden niet straffeloos kon onttrekken. Dit geschiedde door de invoering der voorwaardelijke veroordeeling en door de wijziging en uitbreiding der voorwaardelijke invrijheidstelling. Beide maatregelen hebben ook beteekenis buiten de reclasseering om. In België heeft de voorwaardelijke veroordeeling, althans in oorsprong, geen band met de reclasseering. Maar in Nederland zijn ze niet volledig te begrijpen zonder de reclasseering. Men kan met recht beweren, dat juist in het reclasseeringswerk de grondslag gelegd is van de wettelijke invoering der voorwaardelijke veroordeeling, en dat juist daardoor eerst zoowel deze als de voorwaardelijke invrijheidstelling beteekenis voor de practijk gekregen hebben.

De invoering der voorwaardelijke veroordeeling is de eerste stap in de richting van het moderne strafrecht voor volwassenen. Deze werd eerst gedaan in 1915, dus meer dan 25 jaar na België. Een eenvoudige maatregel. Maar toch bracht deze reeds groote verandering in de toepassing van het strafrecht. Zij had tweeërlei werking, beide karakteristiek voor het moderne strafstelsel. Zij drong de toepassing der gevangenisstraf terug. Dit is een der kenmerken van het strafstelsel der toekomst, dat de gevangenisstraf er niet meer de hoeksteen van is. De voorwaardelijke veroordeeling was in zooverre gericht op de bestrijding der korte vrijheidsstraffen, een bedenkelijk bezinksel van het klassieke strafrecht, in verband met steeds milder oordeelen over schuld en straf. Belangrijker was haar tweede werking, welke verband legde met de reclasseering. Onder de voorwaarden konden n.l. allerlei bijzondere worden opgelegd, welke dienen moes-

ten voor de bestrijding van de factoren, die den veroordeelden tot misdaad hadden gebracht. Verbod van het gebruik van alcohol-houdende dranken, verbod om met bepaalde personen om te gaan, enz. enz. Om de naleving dezer voorwaarden te waarborgen, kon daar een bijzondere toezicht aan worden verbonden, de opdracht, zooals het in de wet heet, tot het verleenen van hulp en steun, welke opdracht in dien regel gegeven werd aan een reclasseeringsinstelling.

Een sterke band tusschen reclasseeringsorganen en strafrecht is hiermee gelegd. De reclasseeringsverenigingen worden nu ingeschakeld in het strafstelsel. Zij hebben de overheid behulpzaam te zijn bij de toepassing van de straffen. Niet alleen door het uitoefenen van het haar door den rechter opgedragen bijzondere toezicht, maar ook — dit ontwikkelde zich al spoedig in de practijk — door den rechter voor te lichten omtrent de werkelijkheid van het uitspreken eener voorwaardelijke veroordeeling.

Deze samenwerking is in de practijk een groot succes gebleken. Haar beteekenis neemt geregeld toe. Dit is grotendeels te danken aan de medewerking der reclasseeringsinstellingen. De statistiek bewijst het reeds, want het percentage der voorwaardelijke veroordeelingen met bijzondere voorwaarden en met toezicht van een reclasseeringsinstelling neemt geregeld toe. In 1927 was het reeds meer dan de helft van het totaal der door de rechtbanken uitgesproken voorwaardelijke veroordeelingen.

De voorwaardelijke veroordeeling bracht een nieuw element in de rechtszaak. Zij richtte de aandacht des rechters op de individualiteit van den misdadiger, vooral d.i. in de bijzondere voorwaarden. De voorwaardelijke invrijheidstelling werd in hetzelfde jaar 1915, bij dezelfde wet, zoodanig uitgebreid en geregeld, dat zij een even belangrijk nieuw element kon worden in de gevangenis. Zij gaf aan elke gevangenisstraf boven 9 maanden de structuur van het progressieve stelsel. D.w.z. een geleidelijke voorbereiding van den veroordeelde op de vrijheid. Het laatste deel der langere gevangenisstraffen kon, dank zij dezen maatregel, in vrijheid worden doorgebracht, mits de voorwaardelijk in vrijheid gestelde zich aan de gestelde voorwaarden hield. Hieronder konden dezelfde bijzondere voorwaarden worden opgenomen, als bij de voorwaardelijke veroordeeling wer-

den aangeduid. Tevens kon hierbij aan een reclasseeringsinstelling een bijzonder toezicht worden opgedragen.

Gedurende den gestelden proeftijd — meestal een jaar — kan dus de reclasseeringsinstelling over den in vrijheid gestelde een patronaat uitoefenen, dat wettelijk gewaarborgd was. Ook de voorwaardelijke invrijheidstelling staat dus in nauw verband met de reclasseering. Zelfs in nog nauwer verband dan de voorwaardelijke veroordeeling. Want althans in de laatste jaren werden bijna bij elke voorwaardelijke invrijheidstelling bijzondere voorwaarden en bijzondere toezicht voorgeschreven.

Intusschen heeft deze maatregel niet in alle opzichten voldaan. Na aanvankelijke stijging van het percentage der in voorwaardelijke vrijheid gestelden tegenover het aantal van hen, die wettelijk in voorwaardelijke vrijheid konden gesteld worden, is dit percentage sinds 1920 belangrijk gedaald. De verklaring hiervoor is m.i. te vinden in het feit, dat het voorafgaande verblijf in de gevangenis niet zoodanig gewijzigd werd, dat het beter kon dienen ter voorbereiding van de vrijheid. De eigenlijke gevangenisstraf bleef immers, wat zij was, een strenge, zelfs starre, afzondering in de cel. U kent hetzelfde stelsel in België. Hier vertoont zich de voorzichtigheid van den Nederlandschen wetgever en bestuurder. In andere opzichten was Nederland vele landen voor. De gevangenisstraf werd steeds meer teruggedrongen ten bate van andere strafrechtelijke maatregelen, speciaal voorwaardelijke veroordeeling met patronaat. Het verblijf in de gevangenis werd belangrijk besnoeid door de voorwaardelijke invrijheidstelling. Maar aan het wezen der gevangenisstraf zelf mocht niet getornd worden. Dit was en bleef de cellulaire afzondering, tot vijf jaren toe.

Het zou nog geruimen tijd duren, voor de wetgever de herziening van de gevangenisstraf ter hand nam. In den tusschentijd bleef de ontwikkeling van het strafstelsel niet stilstaan. Het gewonnene werd gestabiliseerd, en nieuwe wijzigingen werden toegevoegd. Vooreerst werd de samenwerking tusschen overheid en reclasseeringsinstellingen georganiseerd. Het werk dezer instellingen werd steeds belangrijker. Haar aantal breidde zich voortdurend uit. Ook i.v.m. de verschillende religies. Er werden nu talrijke commissies gevormd, om de samenwerking der instellingen onderling, en

haar samenwerking met de overheid, rechten en bestuur, te verzekeren. Een centraal college voor de reclasseering, ter adviseering van de Regeering, werd ingesteld. Benevens, voor elke rechtbank, een reclasseeringsraad, voornamelijk om rapporten uit te brengen omtrent het verleenen van voorwaardelijke invrijheidstelling. Het contact tusschen rechterlijke macht en reclasseering, vooral i.v.m. voorwaardelijke veroordeeling, leidde verder in verschillende steden tot de samenstelling van afzonderlijke commissies van voorlichting, welke aan de rechtbanken rapporten bezorgen omtrent verdachten, die voor voorwaardelijke veroordeeling in aanmerking zouden kunnen komen. Hieruit groeide later een algemeene rapportage omtrent de meest geschikte strafrechtelijke behandeling.

De reclasseering werd zoo een omvangrijk werk, dat de vrije tijd van particulieren te kort schoot. Er werd in voorzien door de benoeming van ambtenaren, in dienst der particuliere vereenigingen. Die richting gaat het thans uit. Het werk blijft hoofdzakelijk in handen van de instellingen. De overheid treedt slechts aanvullend, bij uitzondering, zelfstandig op. Maar de instellingen laten zich terzijde staan door eigen ambtenaren, bezoldigde krachten, die zich uitteraard een speciale kennis omtrent het reclasseeringswerk eigen kunnen maken. De taak der overheid is hierbij meer subsidieering — want ambtenaren kosten geld. En controle over het werk der instellingen. De reclasseering heeft zich zoo gevormd tot een tak van staatsdienst, onder leiding van particulieren. De reclasseeringsinstellingen werden een onmisbaar element in het strafstelsel. Met groote belangstelling kan men de verdere ontwikkeling afwachten. Zal het element der vrije krachten, der particulieren, zich kunnen handhaven, die uit toewijding, sociaal besef, en vooral uit naastenliefde, hun veroordeelde medemenschen ter hulp komen? Of zal het ambtelijk element het overwicht krijgen, met het gevaar van bureaucratisme? Of zal misschien de Staat het werk geheel tot zich hebben? Voor dit laatste zijn geen aanwijzingen aanwezig, integendeel schijnt de overheid zich steeds meer ten bate van de particuliere instellingen terug te trekken.

Telkens leg ik de nadruk op de reclasseering bij de beschrijving van het nieuwe Nederlandsche strafrecht. Zij is een der

sterkste krachten, om het strafstelsel in den nieuwen koers te drijven. Zij legt den grondslag voor nieuwe stappen van de overheid, ook van den wetgever. Zooals zij de voorwaardelijke veroordeeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling heeft voorbereid, zoo bereidt zij ook de hervorming van de gevangenisstraf voor. Deze dient positief mee te werken tot de verbetering van den gevangene. De reclasseeringsinstellingen trachten leven te brengen in de cel. Door bezoeken niet alleen, maar ook door ontspanning. Voordrachten, muziek, bioscoop, schaken, enz.

Maar groote veranderingen kunnen alleen door de overheid worden aangebracht. Daarom geven de reclasseeringsinstellingen, vooral het genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen, voorlichting van de herziening van ons strafstelsel. Door geschriften, door een maandblad, onder redactie van den secretaris van dit genootschap. Door allerlei studies-commissies, door vergaderingen waar vraagstukken op het gebied van het strafstelsel besproken worden. In 1917 rapporteerde een commissie over wijzigingen in de tenuitvoerlegging der celstraf. In 1920 droeg de minister aan Centraal College van de Reclasseering op, een herziening van het strafstelsel te ontwerpen.

Het celstelsel bleek een sterk bolwerk tegen de nieuwe richting. Het lijkt ook veiliger dan de gemeenschappelijke opsluiting. De cellulaire gevangene wordt niet door den omgang met misdadigers bedorven. En hij schijnt in zijn eenzaamheid meer ontvankelijk voor goede invloeden. Maar het celstelsel is levensvreemd, indien het, zooals in ons recht volgens recept der klassieken was bedoeld, een panacte zou moeten wezen voor alle misdadigers. Intusschen: Nederland had in de vorige eeuw bepaald met geestdrift de cel binnen gehaald. Evenals België trouwens. En het blijkt moeilijk, dit stelsel los te laten. Behoudzucht, vrees voor nieuwe verantwoordelijkheid, mag hiertoe meegewerkt hebben. Men heeft overigens slechts een Nederlandsche celgevangenis aan te zien, om te begrijpen, dat het celstelsel niet zoo gemakkelijk terzijde te stellen zou wezen. Deze gevangnissen schijnen voor de eeuwigheid gebouwd. Blijkbaar in een tijd, waarin men overtuigd was, eindelijk de oplossing van het gevangenisvraagstuk voor goed bereikt te hebben.

Een gelukkig toeval bracht de eerste bres in het stelsel. In den oorlogstijd waren de gevangenis- en overvol. Er was geen plaats meer voor de tenuitvoerlegging van alle strafvonnis- en. Een noodwet van 1918 voorzag in de moeilijkheid, door, met het oog op den noodtoestand, tenuitvoerlegging der gevangenisstraf in gemeenschap toe te laten. Nu men eenmaal begonnen was met afwijking van het celstelsel, scheen er reeds minder bezwaar te bestaan, dit te blijven doen. Immers, sinds de laatste jaren worden de gevangenis- en al leeger. De eene gevangenis na de andere wordt voor afbraak verkocht. Maar de wet van 1918 blijft nog steeds in werking, en er zijn nog steeds een honderdtal, daarvoor speciaal uitgezochte gevangenen, die in de straffkolonie te Veenhuizen, op de Drentsche heide, gemeenschappelijke gevangenisstraf ondergaan. In een z.g. openluchtgevangenis, waarvan de proef voorloopig wel geslaagd mag heeten.

Dit is echter slechts een zijweg. Het gevangenisprobleem werd hiermede niet in den kern geraakt. De gevangenisstraf zelf bleef ongewijzigd. Wel werd zij op allerlei wijzen teruggedrongen van de centrale plaats, die zij in het stelsel van het wetboek innam. Naast de voorwaardelijke veroordeeling kwam de verruiming der geldboete. In 1925 werd deze straf mogelijk gemaakt in alle gevallen, waarin de rechten niet meer dan drie maanden gevangenisstraf zou opleggen. In hetzelfde jaar werd tevens voor een belangrijk gedeelte der misdadigers een bijzondere regeling getroffen, n.l. door de psychopathenwetten, voor personen, die tijdens het plegen van het feit leden aan gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens. Deze regeling liep in verschillende opzichten evenwijdig met de afzonderlijke bepalingen voor jeugdige misdadigers. Maar naast de psychiatrisch-paedagogische behandeling bleef de vergelding hier een belangrijke plaats behouden. Psychisch abnormale misdadigers konden ter beschikking van de Regeering gesteld worden. Voor een beperkten termijn, welke telkens door den rechter kon verlengd worden. Deze maatregel mocht ook voorwaardelijk opgelegd worden, met bijzonder toezicht van wege een reclasseeringsinstelling. De rechter heeft zich echter in elk geval af te vragen of de betreffende persoon toerekenbaar is. Kan hem de misdaad als schuld worden toegerekend, dan moet hij — afgezien van bovengenoemde maat-

regelen — gestraft worden, evenals een normale misdadiger. Dit werd, tegenover het verweer van verscheidene zijden, door den wetgever uitdrukkelijk bepaald. In de wijze van straffen kon met de abnormaliteit van den veroordeelde worden rekening gehouden. Hij kon n.l. in een bijzondere strafgevangenis geplaatst worden, waar hij de straf in gemeenschap ondergaat.

De normale gevangenisstraf bleef, zooals ik zei, voorloopig cellulair. In het genoemde jaar 1925 werd echter ook een begin gemaakt met de moderniseering van deze straf. De aandrang van reclasseeringswege leidde toen tot eenig, zij het voorloopig ook, bescheiden, resultaat. Met handhaving van het celstelsel werd in dat jaar de mogelijkheid open gesteld, om den gevangenen, in verband met hun persoonlijkheid en gedrag, bepaalde voorrechten, afwijkingen van het gewoon regiem toe te staan. Gunstige regeling van familiebezoek en briefwisseling; meer lectuur en ontspanning; versiering van de cel, zoo dat deze een meer bewoonbaar vertrek werd. En dergelijke afwijkingen, welks alle daartoe strekten, het leven in de gevangenis meer gelijkvormig te maken aan het leven in de vrije maatschappij. En wel zoo, dat eerst na verloop van eenigen tijd de gevangene voor deze afwijkingen in aanmerking kwam.

Hiermee was een meer individueele behandeling van de gevangenen mogelijk gemaakt. Volgens het progressieve stelsel. De moderne gedachte drong dus eindelijk in de gevangenis zelf door. Dit bleek te meer, omdat bij dezelfde hervorming voorgescreven werd, geregeld aantekeningen te houden omtrent de persoonlijkheid van elken gevangene, die minstens een jaar gevangenisstraf had te ondergaan. De taak van het gevangenispersoneel werd een andere. Zij hadden thans niet slechts voor bewaking te zorgen, maar ook, zij het op bescheiden schaal, mee te werken tot de behandeling der gevangenen.

De opvoedingsgedachte had hiermee vaste voet gekregen in de strafgevangenis. Men ging n.l. in reclasseeringskringen langzamerhand deze term gebruiken ter aanduiding van den nieuwen koers. Men merkt hieraan den omvang van de taak, die men zich was gaan stellen. Men merkt er ook toenadering tot de gedachte, welke het kinderstrafrecht sinds 1901 beheerschte. Het lijkt mij niet toevallig, dat sinds

de invoering der afwijkingen in de gevangenis het percentage der voorwaardelijke invrijheidstellingen weer is gaan stijgen. Er is een wezenlijk verband tusschen het regiem in de gevangenis en de reclasseeringskansen na ontslag.

Het is niet te verwonderen, dat ten laatste het starre celsstelsel zelve verbroken werd. Overhaast was men hier inder daad niet te werk gegaan. In aansluiting aan het rapport van het Centraal College van de Reclasseering werd een wetswijziging voorgesteld, krachtens welke de Minister ten aanzien van gevangenen, die daarvoor in verband met hun persoonlijkheid en het begane feit in aanmerking komen, kan vergunnen, dat zij voor bepaalde doeleinden in gemeenschap worden gebracht. Het is nog voorzichtig geformuleerd. Cel blijft regel. Naast de persoonlijkheid van den misdadiger moet de beteekenis van de misdaad invloed op de te nemen beslissing uitoefenen. De Minister heeft reeds te kennen gegeven, dat hij voorshands slechts op bescheiden schaal de gemeenschap denkt toe te laten. Voor een beperkt aantal gevangenen. En speciaal voor godsdienstoefeningen, onderwijs, zang, gymnastiek, en vooral arbeid, met name in de open lucht. De inrichting der meeste gevangnissen legt al beperking op.

Deze hervorming van de gevangenisstraf is in zekeren zin nog toekomstmuziek. Ze is n.l. nog niet in werking getreden. Er wachten sinds 1929 nog twee andere wetten op toepassing. De eene geeft een navolging van de Amerikaanse reformatories en de Engelsche Borstal-Institutions. Jonge misdadigers, in den regel niet jonger dan 18 en niet ouder dan 23 jaar, zullen nopens deze wet gevangenisstraf van een tot ten hoogste drie jaar in een jeugdgevangenis kunnen ondergaan. Deze is meer bijzonder op de opvoeding gericht. Gemeenschappelijke opsluiting is hier op ruimer schaal toegelaten. En reeds na een derde van hun straftijd kunnen deze veroordeelden voorwaardelijk in vrijheid worden gesteld. Ook deze bijzondere gevangenis is voorbereid in de kringen der reclasseering. Voor een deel der misdadigers, juist voor die, welke eerder voor opvoeding ontvanke-lijk zijn, heeft hier de opvoedingsgedachte de overhand gekregen.

De andere wet, die sinds het vorige jaar op uitvoering wacht, geeft een keerzijde der reclasseering. Zij toont, dat

de opvoedingsgedachten niet de eenige, niet de diepste gedachte is achter de moderniseering van het strafstelsel. Zij bepaalt, dat beroeps- en gewoontemisdadigers, personen dus, bij wie de bemoeiingen van gestichtspersoneel en reclasseerders waarschijnlijk geen succes zullen hebben, bij wijze van beveiligingsmaatregel voor geruimen tijd, 5 tot 10 jaar, in bewaring kunnen worden gesteld. Dus onschadelijkmaking, waarbij de verbetering op den achtergrond gedrongen is.

Het Nederlandsche strafrecht is nog volop aan het groeien. Het eindpunt van de huidige richting is nog niet bereikt. Maar reeds is het geldende recht gemetamorphoseerd, overeenkomstig de moderne gedachten. Het strafstelsel van het wetboek van 1881 was zoo samengesteld, dat de rechter voor ieder feit een straf zou opleggen overeenkomstig de schuld. De cellulaire gevangenisstraf vormde den hoeksteen van het stelsel. Sinds de laatste wijzigingen is dit stelsel geheel van aard veranderd. De individualiteit van den misdadiger komt nu op den voorgrond. Aan rechter en aan bestuurder zijn een reeks van maatregelen, straffen en andere, ter beschikking gesteld, om den misdadiger overeenkomstig zijn aard zoo te behandelen, dat hij in het vervolg geen misdaad meer zal plegen. Vooreerst zijn verschillende groepen van personen aan de normale straftoepassing onttrokken. Kinderen, tot 13 jaar, eerst. Later psychisch abnormalen ook. Nu gaat men hetzelfde doen met dronkzuchtigen. En met andere groepen, b.v. bedelaars, landloopers en dergelijken, zal mettertijd hetzelfde gebeuren. Verder heeft zich een vaste methode, een zekere rangorde van behandeling van misdadigers, ontwikkeld. In den beginne, voor de niet ernstige gevallen, staat de behandeling in de vrije maatschappij, onder toezicht van een reclasseeringsinstelling. Men denke aan de voorwaardelijke veroordeeling, ook voor jeugdige personen en psychisch abnormalen. Men denke ook aan de geldboete, waarvan de geleidelijke inning eenig toezicht van reclasseeringswege kan wenschelijk maken. Daarna volgen strengere maatregelen, behandeling in strafgestichten en dergelijke inrichtingen. (Met het steeds nadrukkelijk gestelde doel, de gevangenen op te voeden. Helpt ook dit niet, dan komt als laatste middel de onschadelijkmaking, waarvan we in den maatregel van bewaring een voorbeeld vinden, en

evenzeer in de langdurige terbeschikkingstelling van psychisch abnormalen.

De tijd ontbreekt mij, om U de Nederlandsche trekken in dezen ontwikkelingsgang uitvoerig aan te wijzen. In den loop van mijn uiteenzetting heb i ker telkens op kunnen wijzen. De ontwikkeling ging nopens practische overwegingen, met de vooropgezette bedoeling om de gestraften te helpen, te verbeteren, op te voeden. Zij was geleidelijk, voetje voor voetje; niet met epateerende voorbeelden, zooals in Amerika, maar telkens zoo dat het geheele strafstelsel er door geraakt werd, en alle gestraften er de voordeelen van kunnen genieten. Geen nieuwe codificatie in grooten stijl, maar sobere wetswijzigingen, waarin aan rechter en administratie een ruime mate van verbannen en vrijheid geschonken wordt. Practische zin vertoont zich hierbij ook in het streven, om rechters, gestichtpersoneel en reclasseerders te vormen, die voor de moeilijke taak van wat men noemt opvoeding de noodige kennis en bekwaamheid bezitten. Bijzondere karakteristiek lijkt mij ten slotte de groote taak, die in het nieuwe strafstelsel de particuliere burgers, in reclasseerings- en dergelijke instellingen, vervult hebben en nog zullen vervullen moeten.

Het lijkt mij aanlokkelijk, ten slotte nog een eigen beoordeeling te geven van deze heele beweging. Naast de voor de hand liggende voordeelen ook de gevaren van het steeds verder grijpen der opvoedingsgedachte aan te wijzen. Ik vrees echter, dat mijn voordracht U dan weinig aanlokkelijk om haar langen duur zou lijken. Daarom bepaal ik mij tot het bovenstaande. Een indruk wil ik U nog mededeelen, na beschouwing van het nationale karakter der Nederlandsche strafrechtshervorming. Het valt mij op, dat deze hervorming veel gemeens heeft met de Belgische, voor zoover ik kan nagaan meer dan met die van eenig ander land. U noch mij zal deze verwantschap van beide Staten op dit beschavingsgebied verwonderen, gezien de banden die U en ons verbinden.
